

ממ"חים (חינוך ממלכתי-חרדי): נייר עמדה על רקע פרסום 'מתווה בעלז' של משרד החינוך

אליעזר הירון, מכון ירושלים למחקרי מדיניות¹
אפריל 2022

תקציר

זרם החינוך הממלכתי-חרדי (ממ"ח) הוקם בשנת הלימודים תשע"ד (2013/14) על בסיס החלטת הממשלה 151 בדבר חיזוק לימודי היסוד ומערכת החינוך הרשמית-ממלכתית.²

בזרם הממ"ח לומדים בסך הכול 12,666 תלמידות ותלמידים: 4,139 תלמידים ב-200 גני ילדים ו-8,527 תלמידים ב-62 בתי ספר. תלמידים אלו מהווים 5.2% מכלל תלמידי הגנים החרדיים ו-3.3% מכלל תלמידי החינוך היסודי.

בספטמבר 2021 פרסם מכון ירושלים למחקרי מדיניות נייר עמדה על אודות זרם הממ"ח והישיבות התיכוניות, ובו נידונו בהרחבה הרקע לפתיחת זרם הממ"ח, נתונים מוסדיים ותקציביים, חסמים מרכזיים ומענים אפשריים.³

בחודש מרץ 2022 התפרסם חוזר מנכ"ל של משרד החינוך ובו שורטט מתווה שנחתם מול חסידות בעלז, ולפיו תלמודי התורה של החסידות יעברו ממעמד של מוסד 'פטור' למעמד ייחודי, שבו 'עומק הליבה' יותאם להיקף התקצוב. המתווה נחשף בעיתונות החרדית וגרר הדים רבים.

בנייר זה, שנכתב לאחר פרסום המתווה, נסקרים שלושה מוקדים מרכזיים:

- א. רקע: מתווה בעלז
- ב. עמדת הביקורת על זרם הממ"ח
- ג. התייחסות לזרם הממ"ח כמענה לאוכלוסיית מטרה

¹ תודתנו לאנשים שעזרו לנו בתיבת המסמך: הרב בצלאל כהן, פעיל חינוכי חרדי ומייסד הישיבה התיכונית החרדית 'חכמי לב'; מר שי קלדרון, מפקח ארצי למוסדות הממ"ח, גנים חטיבות ובתי ספר; הרב מיכאל נכטילר, מנכ"ל רשת 'נצח'; גב' פנינה פפויפר, מייסדת ארגון 'הציבור החרדי הממלכתי'; ד"ר יצחק טרכטינגוט, ראש תחום חרדים בג'וינט ישראל.

² החלטת ממשלה 151 – חיזוק לימודי היסוד ומערכת החינוך הרשמית-ממלכתית, 13 במאי 2013.
https://www.gov.il/he/Departments/policies/2013_des151

³ הירון, א' (2021). ממ"חים (חינוך ממלכתי-חרדי) וישיבות תיכוניות חרדיות: נתונים מרכזיים, חסמים, מענים והמלצות עתידיות. נייר עמדה. מכון ירושלים למחקרי מדיניות. <https://bit.ly/3qXHM5D>

אנו סבורים כי 'מתווה בעלז' מסמן את תחילתו של שינוי מבורך, אם אכן ייושם על ידי כלל הגורמים, אולם הוא אינו מייתר את נחיצותו של מוסד הממ"ח. להבדיל מהמתווה המדובר, הממ"ח הוא בעל חשיבות ישראלית ופנים-חרדית מרובה: הוא מציג אלטרנטיבה מתפתחת ומנכיח היבט אידיאולוגי חשוב של 'גישת לכתחילה' בכל הקשור לשילוב לימודי ליבה מלאים בבתי הספר החרדים, לצד הפנמת ערכים פדגוגיים מודרניים, הפנמת ערכים אזרחיים ויצירת 'סולידריות ישראלית'.

א. רקע: מתווה בעלז

בחודש מרץ 2022 התפרסם חוזר מנכ"ל של משרד החינוך ובו שורטט מתווה שנחתם מול חסידות בעלז. לפי מתווה זה, תלמידי 'החיידר' של חסידות בעלז יוסללו ללימודים ובחינות בשלושה מקצועות: אנגלית, מתמטיקה ועברית. על פי הפרסום, בתי הספר של מוסדות בעלז יעברו ממעמד של מוסד 'פטור' למעמד ייחודי שבו 'עומק הליבה' יותאם להיקף התקצוב.⁴

המתווה נחשף בינואר 2022 בעיתונות החרדית וגרר הדים רבים. גורמים בחברה החרדית תקפו את המהלך, ונשמעו הכחשות גם מתוך החסידות עצמה.⁵ משרד החינוך אישר את הפרסום.

ברקע המהלך המפתיע עומדים הנתונים הבאים:

- מוסדות החינוך החרדים בגילאי החינוך היסודי כוללים שלשה זרמים:
 - (1) **מוסדות החינוך של 'החינוך העצמאי' ו'רשת בני יוסף' – מעיין החינוך התורני'** (שהוקמה על ידי תנועת ש"ס) – מוסדות אלו מתוקצבים באופן מלא על ידי משרד החינוך, ובהתאם הם מחויבים בלימודי ליבה מלאים;⁶
 - (2) **מוסדות חינוך מוכרים שאינם רשמיים (מוכש"רים)** – מוסדות אלו מתוקצבים בשיעור של 75%, ובהתאם מחויבים ב-75% מלימודי הליבה;

⁴ ריבקינד, א' (13 במרץ 2022). משרד החינוך מציג את 'מתווה בעלז': ילמדו ליב"ה בפיקוח המחוז החרדי. **חרדים 10**.
<https://ch10.co.il/news/729984/#.YklUOhBxaQ>

⁵ דבר המתווה נחשף לראשונה על ידי העיתונאי החרדי יעקב ריבלין, ראו למשל: ערוץ 7. (26 בינואר 2022). כך התקבלה ההחלטה הדרמטית בבעלז על לימודי ליבה. **ערוץ 7**.
<https://www.inn.co.il/news/539202> כאמור, החשיפה לוותה בהכחשות גם מתוך החסידות עצמה, ראו למשל: רוט, ש' (28 בינואר 2022). אנו מכחישים שיש מהלך, וחוזק מהמילה בעלז שום דבר לא אמת. **חרדים 10**.
<https://ch10.co.il/news/719751/#.YklbWOhBxaQ>

⁶ באופן רשמי, שתי רשתות החינוך הללו נכללות תחת המעמד של 'מוכש"ר' (ראו פירוט על אודות זרם המוכש"ר בסעיף הבא), אך הן נבדלות מיתר המוסדות בשיעור התקצוב.

3) **מוסדות פטור** – מוסדות אלו מתקצבים בשיעור של 55%, ובהתאם מחויבים ב-55% מלימודי הליבה.⁷

על פי נתוני משרד החינוך,⁸ בשנת 2022 מספר התלמידים בבתי הספר היסודיים במחוז החרדי עמד על 136,275. מספר זה מתחלק לפי סוגי המוסדות באופן הבא: 24,800 תלמידים ברשתות החינוך העצמאי ו-30,900 במעיין החינוך התורני – סך הכול 55,700 תלמידים, המהווים 41% מכלל תלמידי החינוך החרדי. 15,480 תלמידים במוסדות המוכש"ר, ואלו מהווים 11% מכלל תלמידי החינוך החרדי. מוסדות הפטור כוללים 56,500 תלמידים, והם מהווים 41% מכלל תלמידי החינוך החרדי.⁹ מוסדות החינוך של חסידות בעלז מוגדרים תחת הקטגוריה של 'מוסדות פטור'.

מוסדות חסידות בעלז ביקשו להצטרף לזרם החינוך העצמאי או לזרם מעיין החינוך התורני כדי לזכות בתקצוב מלא, אך אלו הערימו בפניהם קשיים. מוסדות החינוך העצמאי מובילים קו בדלני, ומסרבים לקלוט מוסדות חדשים, אלא אם נוסדו ביוזמתם. הנהלת מעיין החינוך התורני, בהכוונת משרד החינוך, מתקשה אף היא לצרף לשורותיה מוסדות שאינם מזוהים עם הקו הספרדי הנוקשה המאפיין את הרשת. על פי פרסומים שונים, גם סוגיית הבעלות על בנייני המוסדות המשותפים עמדה בבסיס המחלוקת בין החסידות להנהלת מעיין החינוך. כך או כך, לא קיימת היתכנות אופרטיבית להצטרפות מוסדות החינוך של חסידות בעלז לאחת מן הרשתות הגדולות, הנהנות כאמור מתקצוב מלא.

משכן, גורמים במשרד החינוך הציעו מתווה ולפיו מוסדות החסידות יישארו תחת תקן 'מוסדות פטור', אלא שהם יתקצבו באופן מלא או כמעט מלא, עם תלות מלאה בהישגי התלמידים בשלושה מקצועות: אנגלית, מתמטיקה ועברית. יתרונות המתווה מבחינת החסידות ברורים: שמירה על עצמאותו התרבותית של המוסד – משרד החינוך לא ישנה את תוכניות הלימודים, ואפילו שכרם של המלמדים ימשיך להיות

⁷ על פי פרסומים בעיתונות, בין מנהלי מוסדות הפטור למשרד החינוך מתגלעים מחלוקות רבות סביב שיעור 55% המתקצבים, כאשר לדעת הראשונים – האחוזים המגיעים להם אינם מחושבים על בסיס תקצוב של מוסד ממלכתי 'רגיל'; ראו את מאמרו של י' ריבלין בעיתון 'בקהילה', 4 במרץ 2022.

⁸ משרד החינוך, **מבט רחב – מספרים על החינוך**, 2022. נדלה ב-23 במרץ 2022.
http://ic.education.gov.il/QvAJAXZfc/opendoc_pc.htm?document=Mabat_rachav.qvw&host=qvsprodlb&set=SH11&lang=en-US

⁹ האחוזים הנותרים שייכים למוסדות זרם הממ"ח, שבו עוסק מסמך זה. לנתונים המלאים על אודות מוסדות הממ"ח, ראו: היום, א' (2021). **ממ"חים (חינוך ממלכתי-חרדי) ושיבות תיכוניות חרדיות: נתונים מרכזיים, חסמים, מענים והמלצות עתידיות**. **נייר עמדה**. מכון ירושלים למחקרי מדיניות. <https://bit.ly/3qXHm5D>

משולם על ידי הבעלויות (ולא ישירות על ידי משרד החינוך, כמו בהסדר הקיים אצל מוסדות הממ"ח).¹⁰ במילים אחרות, המוסד ימשיך להתנהל כמתכונתו מלבד תגבור נקודתי של שלושת המקצועות הנ"ל, הכולל פיקוח ומבחנים. בנוסף, ברמה הפרטנית יוכל כל מוסד לקבל החלטה עצמאית לגבי היקף שילוב לימודי הליבה – באופן יחסי לתוספת התקציב שהוא מבקש.

משיחות שערכנו עם גורמים ממשלתיים, גם משרד החינוך שבע רצון מן המתווה. לראשונה מוסדות חרדים ממרכז ההווה החרדית יקיימו לימודים מלאים, ברמה גבוהה ותחת פיקוח של שלושה מקצועות בסיסיים. תמורה זו, משוכנעים במשרד החינוך, תהווה פריצת דרך ותוביל בהמשך לכך שכלל מוסדות הפטור והמוכש"ר החרדיים יצטרפו למתווה (ראו הרחבה בהמשך).

לסיכום, ההסדר מול חסידות בעלז מציע מתווה חלופי לזרם הממ"ח. על פי המתווה, תלמידי החסידות יוכשרו בשלושה מקצועות ליבה, והכשרה זו תלווה בפיקוח צמוד ובכלי מדידה והערכה אובייקטיביים של משרד החינוך. היתרון המרכזי למתווה הוא המענה ברמת 'המספרים הגדולים': בעוד שזרם הממ"ח מיועד לאוכלוסייה מצומצמת (וראו הרחבה על כך בפרק הביקורת), מתווה בעלז – שזוכה לתמיכה חרדית ורבנית משמעותית, בשל מיעוט מקצועות הליבה ובעיקר בשל הותרת מוסדות החינוך כאוטונומיה חרדית – עשוי לכלול מוסדות רבים מליבתו של הרחוב החרדי, ולהסליל, בעתיד, חלקים גדולים מאוכלוסיית התלמידים החרדיים ללימודי ליבה בסיסיים.

ב. עמדת הביקורת על זרם הממ"ח

גורמים שונים המעורים בהתפתחותו של זרם הממ"ח מביעים הסתייגות מעצם קיומו. את הגורמים להסתייגות ניתן לחלק לשלושה:

1. שיעור הבנים החרדים המגיעים למוסדות הממ"ח תחת רישום במוסדות חינוך חרדים 'קלאסיים' עומד על 1%-3% בלבד. התלמידים האחרים הלומדים במוסדות הממ"ח אינם משתייכים כלל למגזר החרדי, ועבורם הממ"ח אינו נותן מענה. בפריטה למספרים, הרי שמתוך מחזור של בנים חרדים, העומד על 13 אלף תלמידים, בסופו של דבר מגיעים למוסדות הממ"ח בין 130 ל-390 תלמידים

¹⁰ כך למשל נכתב במסמך שפרסם משרד החינוך: "למען הסר ספק, תישמר עצמאותם הפדגוגית של המוסדות בכל הנוגע ללימודי הקודש". אם תושג הצלחה במבחנים הרי שהמוסד "יוכל להגיע עד היקף התקציב שמקבל מוסד מקביל שלומד ברשת החינוך העצמאי או רשת מעין החינוך התורני"; ראו בצילום המובא בכתבה: ריבקינד, א' (13 במרץ 2022). משרד החינוך מציג את 'מתווה בעלז': ילמדו ליב"ה בפיקוח המחוז החרדי. **חרדים 10**. <https://ch10.co.il/news/729984/#.YkiUHOHbXaQ>

(תלמידים שאלמלא הממ"ח היו נרשמים למוסדות חרדיים קלאסיים). כלומר, לפחות 12,600 תלמידים חרדיים אינם מושפעים כלל מהתפתחותו של זרם זה.

ביחס לטענת 'פוטנציאל הממ"ח' – הגורסת כי הממ"ח הוא מוסד מתפתח, הקורא תיגר על ההנהגה הקיימת ועתיד לגדול ולהפוך למוסד חינוכי מרכזי ברחוב החרדי – המתנגדים טוענים כי אין אינדיקציה לכך שבעוד עשר שנים, או כל פרק זמן אחר, אכן יתקיים זרם ממלכתי מרכזי שיאפשר כניסה מסיבית לתלמידים מכל הזרמים; "אין כל אנליסט המסוגל להראות כי שינוי מהותי ביחס לממ"חים הוא אכן פונקציה של זמן", הם אומרים.

2. הממ"ח אינו עונה על הגדרתו כמוסד ממלכתי. בית ספר ממלכתי במהותו הוא בית ספר ציבורי הפועל באופן ישיר ובלתי אמצעי על ידי המדינה. במוסדות מן הסוג הזה לא תיתכן כל סלקציה. בפועל, בתי הספר הממלכתיים החרדים מערימים קשיים וחסימי קבלה מסוגים שונים, וחלק מהם אף מודים בגלוי כי כדי לייצר מוניטין למוסד – הם נאלצים או נאלצו לפעול כך, לפחות בתחילת דרכם. אחרים מדגישים כי הם מיועדים לפלח מסוים: חסידי, תת-חסידי או ליטאי. כך, למשל, ביישוב 'אור הגנוז' שבצפון הארץ פועלים ארבעה מוסדות ממ"ח, שניים לבנות ושניים לבנים. כאשר נשאלו מנהלי המוסדות מדוע לא יאחדו את המוסדות למוסד אחד, או לכל הפחות לשניים עם הפרדה מגדרית, הם השיבו כי לא ניתן לאחד בין מוסד המיועד למגזר חסידי ברסלב ובין מוסד המיועד לחסידי הרב אשלג.

תלמידי הממ"ח, מזכירים המבקרים, זוכים ליחס עודף, הבא לידי ביטוי ב-5,000 ש"ח עלות תלמיד מעבר לעלות תלמיד בבתי הספר הממלכתיים החילוניים. האם אכן מוצדק כי מדינת ישראל תפעיל מוסדות זעירים בני שישים תלמידים ופחות – רק בשל השתייכות ההורים לזרמים חסידיים ודתיים שונים? בתי ספר קטנים אלו דורשים תקצוב כפול בשל החזקות כפולות של מבנה, הנהלה ומזכירות, אנשי תחזוקה וכד'.

3. המבקרים מדגישים כי הם אינם חלוקים על כך שהממ"חים מחנכים את התלמידים לערכים ממלכתיים, אזרחיים וישראליים – ערכים שלא ניתן להשיג במתווה המתהווה מול חסידות בעלז. אולם לטענתם, ברמה של מערכת מדינתית – עם כל הערכה לתפיסת עולמם של 'החרדים המודרניים' – לא ניתן לענות על דרישותיהם של קבוצות מטרה זעירות. לדבריהם, למערכת חינוכית שבה יש למעלה שני מיליון תלמידים, אין יכולת להתמודד עם בעיותיהם של מספר אלפים בודדים (כאמור לעיל, תלמידי הממ"ח מהווים 3.3% בלבד מכלל אוכלוסיית תלמידי החינוך היסודי). על אותו משקל, לא ניתן להקים אין-סוף זרמי חינוך לאוכלוסייה האתיופית, לאוכלוסייה הבדואית,

לאוכלוסיית הרוסית, לאוכלוסייה המזרחית וכן הלאה. כאמור, הקמת זרם חינוך נפרד דורשת התמודדות עם לא מעט חסמים המקשים על פעילותה השוטפת, וכיוון שאין אינדיקציה מובהקת להפיכתה לממלכתית, על כל המשתמע מכך, אין לה זכות קיום.

ג. התייחסות לזרם הממ"ח כמענה לאוכלוסיית מטרה

במחקרה המקיף¹¹ הציעה ד"ר לי כהנר התבוננות על האוכלוסייה החרדית בישראל על הציר הנע בין שמרנות למודרנה. בתוך כך, חילקה כהנר את האוכלוסייה החרדית לארבעה קבוצות משנה: חרדים אולטרה-שמרנים (28%), חרדים שמרנים (32%), חרדים שמרנים עם נגיעות מודרניות (29%) וחרדים מודרנים (11%). מחלוקה זו עולה כי **קבוצות ה'חרדים המודרנים' ו'החרדים עם נגיעות מודרניות' מהוות יחד לא פחות מ-40% מאוכלוסיית המגזר החרדי**. מספרים אלו מלמדים על הפוטנציאל המשמעותי הטמון בפיתוח מוסדות ממ"חים. אנו סבורים כי קהל יעד פוטנציאלי נוסף למוסדות אלו נמצא בקרב משפחות של חוזרים בתשובה. לאחר שיחות עומק עם גורמים בכירים בתחום,¹² אנו מבקשים לומר כי בשל גודלו של קהל היעד, כפי שהוצג לעיל, קיימת חשיבות ראשונה במעלה לקיומם של מוסדות הממ"ח, חרף המתווה המתהווה מול מוסדות חסידות בעלז ומוסדות הפטור והמוכש"ר בכלל.

נציג להלן, בקצרה, התייחסות לביקורות שנשמעו כלפי זרם הממ"ח, ונציין את יתרונותיו הבולטים של זרם זה לעומת המודל שהוצג במתווה בעלז:

- מוסד הממ"ח הוא מוסד מתפתח הקורא תיגר על המציאות החינוכית הקיימת ברחוב החרדי. קריאת התיגר אינה מתבטאת רק בהחדרת לימודי בסיס אל תוכנית הלימודים, אלא בחתירה לעצמאות בלתי תלויה בהנהגה החרדית הקלאסית. לסוברניות זו יש חשיבות בעצם קיומה: ההכרה כי פלח משמעותי בחברה החרדית רשאי לקיים בעצמו זרם חינוכי חרדי שאינו תלוי בהנהגה ובעסקנות הוותיקות.
- ריבונות חינוכית זו מנכיחה גם היבט אידיאולוגי חשוב: יצירת זרם הרואה בהכלת מנעד רחב של לימודי חול ותחומי דעת (שאינם כוללים רק אנגלית, מתמטיקה ועברית) כלי חינוכי חשוב שיאפשר לתלמידים לא רק לרכוש השכלה רחבה, אלא גם לאמץ ערכים אזרחיים, ליברליים ואף ישראליים במידה כזו או אחרת. גישה זו מכונה במחקר 'גישת לכתחילה', והיא נסמכת על דוקטרינת 'תורה עם דרך ארץ' –

¹¹ כהנר, ל' (2020). **החברה החרדית על הציר שבין שמרנות למודרניות**. המכון הישראלי לדמוקרטיה.

¹² חלקם שוחחו עימנו "לא לציטוט", ואחרים הוזכרו בשמותיהם בהערה 1, בחלק התודות.

הרואה בשילוב בין קודש לחול דרך חיים ותפיסת עולם, ולא רק פעולה של 'בדיעבד', המגיעה מחוסר ברירה.

- באשר למתווה בעלד: לימוד שלשת מקצועות היסוד, כפי שהוצע במתווה, הוא מבורך, בבחינת 'אתחלתא דשינוי', אך אין בכוחו לשנות באופן מהותי תפיסות חרדיות-קלאסיות המרחיקות את תלמידיהם מאימוץ ערכים אזרחיים וישראליים, ובוודאי שאין בכוחם (וברצונם) לייצר את תחושת 'הסולידריות הישראלית' הנדרשת מתלמידים בחינוך ממלכתי-חרדי, חינוך הרואה בעצמו חלק אינטגרלי ממדינת ישראל ומוסדותיה. גם היבטים פדגוגיים נוספים, שמהם נהנים מוסדות ממלכתיים בישראל ובעולם המערבי – כמו הגברת והפנמת אוריינות אצל תלמידים, הכשרת מורים נאותה, ייעוץ חינוכי רחב, קיום ועדי הורים חזקים ומעורבים, ביקורת ופיקוח צמוד – עשויים להתקיים רק במוסדות ממלכתיים חרדיים.
- הממ"ח אומנם מונה אחוזים בודדים מן האוכלוסייה החרדית, אך למספרים אלו יש השפעה ניכרת על ציבורים רחבים יותר. אדוותיו של הממ"ח – המקיים מערכת חינוך ברמה גבוהה – מאתגרות את רשתות הענק החרדיות ('החינוך העצמאי' ו'בני יוסף'), ואלו מנסים לגשר על הפער המתהווה באמצעות אימוץ ערכי הממ"ח ברמה זו או אחרת.
- מול הביקורת המסתייגת מהתפתחותו האיטית במיוחד של הממ"ח, גורמים התומכים במוסדות אלו מזכירים כי זרם בתי הספר החרדיים הנפתחים ומצטרפים לממ"ח גדל באופן עקבי, בשיעור של 10% מדי שנה. כמו כן, הם משוכנעים שכאשר ירדו החסמים של משרדי החינוך והאוצר – המספר אך יעלה. החסמים שמזכירים התומכים בהקשר זה: (1) הימנעות מהתנגדות לפתיחה של מוסדות מוכש"ר מול מוסדות הממ"ח. כך, למשל, מדווחים ראשי ומנהלי הממ"ח על התנהלות מורכבת מול ראשי רשויות. חרף הרצון להקים ממ"חים ברשויות המהוות כר נוח למוסדות מסוג זה, במקרים רבים ראשי הרשויות מערימים קשיים בטענות שונות, כגון חוסר במבנים, ומבקשים לשלוח את התלמידים למוסדות המוכש"ר הקיימים באזור. התנהלות ראשי הרשויות נובעת מהיעדר מנופי לחץ של התומכים בזרם זה מחד, והיעדר תמיכה של ראשי המשרד החינוך מאידך; (2) תמיכה עקבית ברשתות הענק החרדיות ('החינוך העצמאי' ו'בני יוסף'), אף שברור לכול כי לא מתקיימים בהם לימודי ליבה מלאים; (3) ישנה סבירות גבוהה שהמוסדות הנכללים במתווה בעלז לא יחוללו את השינוי המיוחל אף בתחומים עליהם התחייבו. רשתות הענק המחויבות ללימודי ליבה מלאים, אך אינן עומדות בכך – מהוות ראייה חיה להתנהלות לא תקינה זו. ההיתכנות הקיימת – שיש שיאמרו שסבירותה גבוהה – שהממשלה הנוכחית תוחלף בהמשך בממשלה שבה חברות המפלגות החרדיות במעמד בכיר, עשויה להוות כר נוח לנסיגה מדרישות המתווה הבסיסיות אל המצב הקיים ברשתות החינוך הגדולות.

- מוסדות הממ"ח הציגו עד כה הישגים מרשימים. תוכניות הלימודים כוללות – מתוך גישת 'לכתחילה' – מגוון תחומי דעת מלבד מתמטיקה ואנגלית; ציוני התלמידים בכלל המקצועות גבוהים יחסית למוצע הארצי (בעיר בית שמש, למשל, הגיע אחד ממוסדות הממ"ח [בית הספר 'נצח'] למקום השני בארץ בתחום הרובוטיקה); וערכי סולידריות ונטילת חלק בקיומה של המדינה מופנמים בתלמידים, לצד שמירה בלתי מתפשרת על זהותם החרדית.
- להבדיל ממתווה משרד החינוך המתגבש מול חסידות בעלז, מורים ומחנכים במוסדות הממ"ח לא יהוו רק גורם הממלא חלל אינפורמטיבי אצל תלמידיהם, כחלק מן ההכשרה וההכנה למבחנים בשלושת המקצועות הבסיסיים, אלא גם ישתייכו אידיאולוגית לתפיסת עולם זו (דוקטרינת 'תורה עם דרך ארץ'), ואף יוכשרו לכך. כמו כן, אנשי חינוך ברשת הממ"ח הינם מורים טובים יותר. עד כה הכשיר 'המחוז החרדי' קרוב ל-2,000 מורים, השביח את כישוריהם, ובכך תרם בתנועה מעגלית הן למורים והן לתלמידים.
- הממ"ח, בניגוד לעמדת המבקרים, לא מנותק מההוויה החרדית. בחלק מן הביקורות שהוצגו ישנה ציפייה כי המוסד החרדי המתפתח יפעל כמוסד ממלכתי לכל דבר (מול קשיי וחסמי הקבלה למשל). "זו תפיסת החבל בשני קצותיו", אומרים תומכי ומנהלי הממ"ח, "מחד מצפים מאתנו להרחיב את הפריסה שלנו, להטמיע ערכים אזרחיים, ישראלים וכד', ומאידך דורשים מאיתנו להתנהל כמוסד 'ממלכתי' בתוך קהילה חרדית שמרנית ומסוגרת, שחושדת בכל מיזם חדש. האם הם לא מכירים את הדנ"א החרדי? האם הם באמת סבורים שניתן לשנות סדרי עולם בפרק זמן קצר?"
- בהמשך לטענה זו, אומרים ראשי ומנהלי הממ"ח, יש לזכור כי מבנה החינוך החרדי הנוכחי מורכב מלא מעט זרמים, כפי שצוין לעיל. הטענה ולפיה לא ניתן לתת מענה ברמת מדינה לזרם נוסף (זרם 'ממלכתי חרדי') בשל שיעורו הנמוך, מותירה את המצב הנוכחי על כנו – מצב שבו קיימות רשתות ענק שונות, אין-ספור מוסדות מוכש"ר ולצידם מוסדות פטור.
- בניגוד לטענות המצביעות על מוסדות קטנים ועל קשיי וחסמי קבלה, ראשי ומנהלי הממ"ח קובעים כי בשנים האחרונות לא קיימים כל מופעים מן הסוג הזה, וגם מוסדות קטנים לא נפתחים עוד. היבט זה נכון גם לסוגיית התקציב: בשנים הראשונות ממוצע עלות תלמיד בבית ספר יסודי של הממ"ח נעה סביב 21,000 ש"ח, בעוד שהעלות בחינוך הממלכתי נעה סביב 16,000 ש"ח. כיום, מספר שנים לאחר

התפתחותו של הממ"ח, עלות תלמיד בבית ספר יסודי של הממ"ח עומדת על כ-18,000 ש"ח.¹³ ראשי ומנהלי הממ"ח מסבירים כי מעצם היותן 'שנות הפיילוט', השנים הראשונות היו משופעות בתקציב בשל הרצון להניע תלמידים להגיע למוסדות החדשים. כך, למשל, למעלה מאלף שעות לימודי קודש מתוקצבות, שמהן נהנה הממ"ח בשנים הראשונות, חדלו מלהתקיים, וכך גם תקציבים עודפים למימון הסעות. בשנים האחרונות רוב ככול התוספות אינן קיימות עוד: "אנו רואים את המגמה הזו בחיוב, ממ"ח הוא מוסד ממלכתי, וככזה עליו לשאוף להיות זהה למוסד הממלכתי 'הרגיל', גם במשתנה התקציב", אומרים המנהלים, ומציינים כי הם משוכנעים שבשנים הקרובות הפערים התקציביים יוסיפו להצטמצם.

- מבקרי הממ"ח טוענים כי מוסדות הזרם כוללים גם אוכלוסיות שאינן 'חרדיות למהדרין' – בעלי תשובה, חרד"לים, חסידי חב"ד וכד'. בכך, הם טוענים, הממ"ח חוטא לייעודו. על אמירה זו ניתן בהחלט לחלוק: בעלי תשובה וחסידי חב"ד אינם שייכים אומנם לליבתה של הציבוריות החרדית, אולם הם בהחלט מהווים 'פריפריה' שלה, ומכאן שמענה עבורם מהווה, במבט מאקרו, מענה לחברה החרדית כולה. בנוסף, ההנחה שהשפעה היא תמיד חד-כיוונית – והמרכז משפיע על הפריפריה ולא להפך – אינה בהכרח נכונה, גם בהקשר של הפריפריה והמרכז החרדיים.

- מלבד החשיבות בצוותי הוראה הרואים את המעשה החינוכי עין בעין עם הורי התלמידים במוסדות אלו, מוסדות הממ"ח יוכלו לספק מקום עבודה איכותי למורים ומורות שיחפצו להשתלם במקצוע ההוראה ללא החשש שתפיסת עולמם לא תאפשר להם לחנך במוסדות 'המיינסטרים', הכפופים להנהגה המסורתית.

- זרם הממ"ח, להבדיל ממתווה בעלז, מנכיח כאמור היבט אידיאולוגי חשוב, אך גם ברמה המעשית הוא עשוי להוות פלטפורמה איתנה לשרשרת מוסדית חינוכית המתחילה אומנם בגילאי היסודי, אך ממשיכה גם במוסדות התיכון (ישיבות תיכוניות חרדיות),¹⁴ במוסדות על-תיכוניים (ישיבות גדולות ברוח זרם הממ"ח) ואף נוגעת בסוגיית שילוב לימודי ישיבה עם שירות צבאי פרטיקולרי לציבור חרדי-מודרני המעוניין בכך.

¹³ יצוין כי ישנם ממח"ים קטנים יותר, שבהם עלות התלמיד גבוהה יותר. הסיבה לכך היא חישוב ממוצעים מורכב, הלוקח בחשבון קריטריונים שונים של המוסד. עם זאת, אין ספק כי המגמה בשנים האחרונות היא צמצום תקציבי. לפירוט מדויק ראו אתר 'שקיפות בחינוך' של משרד החינוך: <https://shkifut.education.gov.il/national>

¹⁴ להרחבה ראו: גונן, ע', כהן, ב' והיון, א' (2018). פוטנציאל הביקוש ללימודים בישיבות תיכוניות חרדיות. מכון ירושלים למחקרי מדיניות. <https://bit.ly/3qVVmGM>

סיכום

מוסד הממ"ח הוא מוסד מתפתח הקורא תיגר על המציאות החינוכית הקיימת ברחוב החרדי, והוא בעל חשיבות מרובה: הוא מציג אלטרנטיבה ומנכיח היבט אידיאולוגי חשוב של 'גישת לכתחילה' בכל הקשור לשילוב לימודי ליבה מלאים בבתי הספר החרדים, לצד הפנמת ערכים פדגוגיים מודרניים, אזרחיים ויצירת 'סולידריות ישראלית'.

'מתווה בעלז' הינו התחלה של שינוי מבורך, אך לא רק שאינו נותן מענה - מנקודת מבטה של המדינה - לערכים החשובים הנ"ל, הוא אף מחמיץ זרמים חרדים-מודרניים הרואים בגישה הנ"ל חשיבות עליונה. כמו כן, קיים חשש כי המציאות הלא-מבורכת הקיימת ברשתות הענק החרדיות, שבהן לא נלמדים לימודי ליבה מלאים חרף החובה המוטלת עליהן, תתרחש גם במוסדות הנכללים במתווה בעלז.

הממ"ח נותן מענה מובהק לצרכיו של שוק התעסוקה המודרני של המאה ה-21. לצד חשיבותו של מתווה בעלז, ברור לכול שהדינמיקה של השוק הטכנולוגי-המודרני ואתגריו דורשת 'נקודת כניסה' ייחודית, גבוהה ורחבה באופן משמעותי מזו שתושג במתווה המדובר. הממ"ח, אם אכן תורחב פעילותו, עשוי לתת מענה לדרישה זו.

כלפי הממ"ח נשמעות ביקורות רבות, אולם נדמה כי כמו כל מוסד מתפתח וחדשני, גם זרם זה מתקבל בחשד. הממ"ח פועל בתוך חברה חרדית-שמרנית, ועל כן לא מן הנמנע שהתנהלותו 'בין הטיפות' תלווה לעיתים במשגים. ניתן להניח כי עם התפתחותו של הממ"ח יופנמו הלקחים והוא יעלה על דרך המלך. התפתחות זו רלוונטית גם למשתנה התקציבי: שנות הפיילוט הראשונות נהנו אמנם מתקציב עודף, אך ככל שהמוסדות מתקבעים ומתפתחים, פערי התקציב מצטמצמים והשונות מהמוסד הממלכתי 'הרגיל' מתאפסת.